

МИЛИНА ИВАНОВИЋ БАРИШИЋ

Етнографски институт САНУ, Београд

milina.barisic@ei.sanu.ac.rs

Одевни наративи – увод у темат

Истраживање одевних прича има подужу традицију у српској етнологији (и антропологији). У музејским установама у Србији прича о одевању / народним ношњама дуго је времена била једна од најдоминантнијих. Иако је приметно да се нова генерација етнолога / антрополога значајно удаљила од одевних наратива, чини се да ова прича ипак није до краја испричана и да има смисла враћати јој се и посматрати је у складу са временом и досезима истраживачких сазнања у актуелном тренутку. Прича Етнографског института о одевању започета је његовим оснивањем 1947. године и трајала је до осамдесетих година прошлог века када интересовање за ову тему бива заостављено, да би се спорадично јављало у деценијама 21. века. Поновно појављивање одевних прича у институтским издањима чини се ипак недовољним с обзиром на „пређени пут“ индивидуалног и колективног одевног изгледа у протеклих седам деценија – од окончања Другог светског рата и уласка друштва у турбулентне процесе свеукупног развоја, не само у Србији и региону, већ и у ширим светским оквирима. Иако је до сада о одећи објављен приличан број радова сматрам да се истраживање и праћење промена у одевним наративима не може сматрати завршеним и заокруженим у тематском смислу. Стога се теми треба поново враћати, с обзиром на могућности и ширину употребе одеће у различитим временским околностима и друштвеним контекстима.

Изазов за проучавања одевања, па самим тим и одевних наратива, лежи пре свега у његовој комплексности, као и у могућности да се овим наративима представе различите традиције и контексти њиховог настајања, трајања и нестајања. Свакако треба имати на уму да појам одевања не подразумева само одевне комаде израђене од

материјала различитог сировинског састава и орнаментике већ је за одећу битна и њена употребна вредност. Одевни изглед је од давнина био, а у великој мери је то и данас, али на другачији начин, један од битних маркера појединца/заједнице, којим се други информишу о естетским схватањима, материјалним приходима, правилима у заједници, националној и верској припадности, што и јесте било у основи стручних и научних стварања одевних наратива у претходећем вишедеценијском раду стручњака – етнолога/антрополога.

Битно је истаћи да у последњих неколико деценија у жижу интересовања доспева људско тело, па у складу с тим почиње да се мења и однос модних стручњака према одевном наративу. За етнолошко/антрополошку струку од значаја је и то што су се од педесетих година прошлог века значајно изменили друштвени, економски, социјални и културни услови стварања, а свакако не треба заборавити и медијски утицај, који је добијао на интезитету како се 20. век ближио свом крају а што је, све заједно, утицало (или ипак није!?) и на обликовање одевних прича. С обзиром на догађаје и промене у времену од Другог светског рата до данас, некадашњи однос према посматрању и преношењу одевних прича морао се значајно кориговати – нарочито код музејских стручњака, пошто су они превасходно сакупљачи и чувари предмета. Током деценија друге половине 20. века, предмет њиховог истраживања – народне ношње, изворно је све више нестајао, тако да се на терену врло често сретала сачувана у деловима, а све ређе очувана у целости – у потпуном негдашњем изгледу. У том смислу, стоји констатација да са протоком времена сећања бледе, па истраживачу на терену није сваки пут било лако да састави комплетну одевну причу уже/шире заједнице. У садашњим условима негдашња одећа / народна ношња се среће углавном сачувана у деловима и код припадника најстаријих генерација – капа (шајкача), јелек, чарапе, брич панталоне, понегде опанци. Иако је постојала потреба за стручним и научним истраживачким прилагођавањем променама у друштву, па самим тим и праћењу нових појава у одевању, чини се да то није било довољно инспиративно за стручњаке да посвете више пажње новим одевним наративима. У том смислу, неопходно је констатовати да данас готово да нема радова на тему нових елемената у одевању као што су – шушкавци, каљаче, тергал сукње, панталоне, капути, јакне, блејзери, сетови, прихватање мушких одевних елемената у женском одевању попут панталона, измењен друштвено-економско-културни контекст стварања одеће итд.

* * *

У етнолошко-антрополошкој струци приметан је недостатак истраживачке пажње усмерене ка новим и/или старим одевним наративима, па је та чињеница била један од повода да се иницира темат *Одевни наративи* у којем ће неколико аутора дати свој допринос сагледавању поменуте теме из угла свог интересовања. Темат је осмишљен са жељом да се „оживи“ и подстакне интересовање за проучавање одеће, али и да се укаже да се одећа у садашњем времену може посматрати у различитим контекстима – традиционалном, али и савременом. Наравно да у овој прилици нису обухваћене све могућности за посматрање одевног наратива тако да се будући истраживачи могу позабавити бројним темама у којима је одевни наратив у главном фокусу – филмови, серије, књижевност, ликовна уметност, посета позоришту, отварању изложби, пријемима, али и радна одела, *dress code* запослених у одређеним фирмама и сл.

У радовима који чине садржај овог темата одевни наратив се посматра у различитим контекстима – 1. као вид потрошње; 2. као тржишна „прича“ популарног модног брэнда; 3. као нов начин проучавања музејског предмета; 4. као одевни наратив верника; 5. као нови садржај у свакодневной одећи; 6. као традиционални одевни наратив; 7. као важан језички конструкт.

Темат чини седам радова чије кратко представљање следи у даљем делу текста.

Мирјана Прошић-Дворнић у раду „*Twice is Nice*“: *йоловна одећа у данашњем йлобалном свећу*, представља кратку историју и различита виђења феномена половне и винтејд одеће. Половна одећа има дугу историју, међутим, тек са индустријском револуцијом и успостављањем потрошачког друштва као покретачке снаге капитализма расте и значај ове одеће. Глобална размена коришћене одеће почиње од 19. века и успостављања међународних мрежа трговине текстилним остацима, да би временом прерасла у трговину вредну више милијарди долара између глобалног севера и глобалног југа. Према ауторки, у данашње време начин на који се половна одећа посматра и користи широм света, поново доказује да је глобализација креативан процес који производи увек нове облике хибридикације. Истраживање половне одеће засновано је на посматрању учесника са више локација и на интервјуима током дужег временског периода.

У раду *Модна производња Sirogojno Style: прилагођавање нараштива о прошлости контексту савремене моде*, ауторка Бојана Богдановић, полазећи од чињенице да мода, према дефиницији, подразумева сталне промене, и у складу с тим на примеру модне производње *Sirogojno Style*, прати процес прилагођавања нараштива о прошлости контексту савремене моде. У фокусу њеног интересовања налази се ауторска колекција *NetWork George Styler*-а која је приказана 2014. године на *London Fashion Week*-у. У питању је део колекције који је урађен у сарадњи са фирмом „*Sirogojno Company*“. Ауторка проучавање нове наративне функције Сирогојно плетенина у контексту савремене моде базира на писаним и визуелним изворима, као и на подацима добијеним полуструктурираним интервјуом који је априла 2021. године који је обавила са модним креатором *George Styler*-ом.

У раду *Чурушка мога од 1907. до 1937. године или извештај једној инсајдера*, чији је аутор Катарина Радисављенић, полази се од критике мишљења које се развило у XXI веку у оквиру етнологске / антрополошке науке, а које се односи на проучавање и тумачење традицијског одевања сеоског становништва и потребе увођења у етнологску праксу и другачијих приступа. Наиме, ауторка сматра да у разматрање предмета и збирки у Музејима треба укључити теорије моде, родне студије, културну историју, али и неке од антрополошких приступа одевању који су код нас мање примењивани, као што је, на пример, теорија културне аутентикације. У раду се такође указује и на поделу која дуго времена постоји у антропологији одевања, а односи се на дистинкцију између традиционалне одеће / народне ношње, фолклорног костима и модне одеће. Ауторка своју причу прича на примеру прегаче из Чуруга која се чува у Збирци народних ношњи и одевања Музеја Војводине.

Биљана Анђелковић у раду *Одевање верника на литургији: пример Српске православне цркве*, проблематизује одевање верника Српске православне цркве крајем двадесетог и почетком двадесет првог века. Циљ њеног започетог истраживања на ову тему био је да утврди да ли постоји пожељан/идеалан модел одевања верника на богослужењима, као и које су врсте и степен одступања од њега у свакоднев-ној пракси верника. Рад се заснива на етнографској грађи прикупљеној током последњих пет година у црквама и манастирима широм Србије, при чему је коришћена метода посматрања, полуструктурирани упитник и неформални разговор са верницима.

У раду *Музеализацијом маскирној одела до нове одевне нараџи-ва*, Марко Стојановић разматра маскирно одело у својству мушког радног обрасца, односно као феномен произашао из примарне функције радне војне и полицијске одеће која је своју намену променила у процесима распада Југославије. Интеграција маскирних одела у свакодневне радне одевне обрасце припадника сеоских заједница учинила је да су она – функцијом и садржајем, у одређеном дискурсу – постала нови одевни наратив у редефинисаној народној култури привређивања током деведесетих година 20. века. Аутор предочава услове, али и последице укључивања маскирног одела у радне одевне обрасце. Уједно указује на могућности за његову музеализацију и његово препознавање као новог одевног наратива, односно индикатора за антропологизацију етнографског музејског дискурса о народној култури одевања.

У раду *Женска одевна пракса током XX века у Новом Пазару и околини* ауторке Нина Аксић и Хасна Зиљкић разматрају свакодневно одевање жена у градској и сеоској средини, током XX века, на терену Новог Пазара. Ауторке указују на факторе промена у одевању – несатајање, али и враћање традиционалној одевној пракси у различитим периодима XX века. Према сазнањима до којих су дошле на основу сопствених теренских истраживања, коришћењем архивских података и малобројне литературе, ауторке закључују да су приметније разлике у изгледу одеће код српског и муслиманског становништва након Другог светског рата. То је време када долази, поред осталог, и до промене статуса жене у друштву. Већа еманципација и постепено излажење из патријархалног породичног оквира утицали су и на промене у одевном изгледу жена што се у раду уочава кроз праћење различитих фаза током XX века и промена које су уочљиве у женском одевном изгледу.

У раду *Лексема кошуља у говорима призренско-тимочке дијалекатске области*, Ана Савић-Грујић, с лексичко-семантичког становишта, представља називе којима се означавају кошуља и њени саставни делови у говорима југоисточне Србије. Разматрања се базирају на лексичкој грађи која је похрањена у дијалекатским речницима. Ауторка посредством лексичко-семантичке анализе указује на значај кошуље као дела традиционалне српске ношње у језичкој слици света патријархалних говорника призренско-тимочке дијалекатске области.

* * *

Сваки вид културе, па и одевни наративи, истраживачу отвара могућност сазнавања и објашњавања непознатих чињеница о појави или предмету који је у фокусу његове пажње. Колико ће се успети у постављеном задатку зависи превасходно од самог истраживача, као и његове умешности да ли ће и у којој мери испричати уверљиву, занимљиву, недовољно познату или потпуно непознату причу. Надам се да су радови представљени у овом темату – *Одевни наративи* – успели да испричају занимљиве, мање или више (не)познате приче. Такође, да су аутори у причању својих одевних прича показали са каквих се теоријских и методолошких позиција може приступити овој, у дужем времену неправедно запостављеној, истраживачкој теми. Исто тако, радови указују, сваки на свој начин, на слојевитост одевних наратава, па одатле и нада да ће бити подстицај да се у неком новом темату наставе овде започета истраживања. Свакако да би таква истраживања допринела и целокупнијем сагледавању најразличитијих изазова које доноси глобална култура у сфери одевања.

Примљено / Received: 23. 02. 2022.

Прихваћено / Accepted: 18. 04. 2022.